

BAGGRUNDSMATERIALE

Om industrialiseringen i Vejle

TIL LÆREREN

DA INDUSTRIALISERINGEN RAMTE VEJLE

VEJLE SOM DANMARKS BOMULDSHOVEDSTAD

I midten og slutningen af 1800-tallet medfører den almene udvikling i det danske samfund, at der opstår et overskud af arbejdskraft på landet. Det er hårde tider på landet. Det store overskud af arbejdskraft og indførelsen af maskiner i landbruget gør det svært at finde arbejde. Samtidig forlyder det, at det er nemt at få arbejde på de mange nye fabrikker i byerne.

Overalt i landet søgte folk væk fra landdistrikterne og ind til byerne for at prøve lykken der, og mange provinsbyer oplevede en befolkningstilvækst, der ikke var set større på noget andet tidspunkt i Danmarkshistorien.

I byerne ser man, at to nye samfundsgrupper opstår, nemlig fabrikanterne og fabriksarbejderne. Overalt i Danmark udvikler købstæderne sig til moderne byer med forskellige industrielle anlæg som drivkraften.

Udviklingen bliver specielt markant i de byer, der tidligt får anlagt en havn og bliver koblet på det voksende jernbanenet.

Havn og handel

I den lille købstad Vejle, der i 1834 blot havde 2.409 indbyggere, anlagde fremsynede borgere allerede i 1823 byens første kysthavn, der gjorde det muligt for skibene at sejle til byen året rundt, fordi man ikke skulle trækkes med tilsanding af den gamle havn ved Sønderbro.

Den nye havn gjorde, at byens handlende fik bedre vilkår for at importere og eksportere varer. Disse vilkår blev endnu bedre for Vejle i 1868, da damplokomotiverne begyndte at køre til byen på den nyanlagte jernbane. Samtidig blev der også installeret flere dampmaskiner rundtomkring i byen, og i 1870 var indbyggertallet steget til 6.092.

Bomuldsindustri

Med kysthavn og jernbane adskiller Vejle sig ikke fra de øvrige købstæder på Jyllands østkyst, der alle oplevede en vækst i udviklingen af industrielle anlæg. Det særlige ved Vejle i denne tid er udviklingen af bomuldsindustrien med byens spinderier i spidsen. Deres betydning for Vejles industrielle udvikling blev så markant, at byen udadtil blev kendt som Danmarks Manchester. En sammenligning der gik på, at Manchester var Englands ubestridte centrum for bomuldsspinding, hvilket havde sat sit tydelige præg på den engelske storbys udvikling.

Christian Marius Windfeld-Hansen ejer og stifter af Vejle Bomuldsspinderierne. Danmarks første bomuldsspinderi.

En mand og hans idé

Hvorfor det lige blev Vejle, der blev centrum for den danske bomuldsindustri, er det svært at give en helt entydig forklaring på. Der var mange faktorer, der spillede ind, såsom et fugtigt klima,

gode transportmuligheder og ændrede forbrugsmønstre. Men først og fremmest skyldtes det Marius Windfeld-Hansen, der fik ideen og så muligheden i selv at spinde bomuldsgarn i stedet for at importere det fra udlandet.

Danmarks første bomuldsspinderi

Marius Hansen (der først senere kom til at hedde Windfeld-Hansen) anlagde i 1880'erne et mekanisk væveri der lå i forbindelse med hans manufakturhandel i Torvegade.

Marius Windfeld-Hansen importerede, som alle de andre væverier i Danmark, det meste af sit garn fra England og Tyskland. Men efterhånden som væveriet voksede, og forbruget af importeret garn steg, udviklede han ideen om at anlægge sit eget bomuldsspinderi. Han erhvervede sig den tekniske indsigt, men havde svært ved at overbevise investorer om det fantastiske i ideen.

I 1892 lykkedes det dog for ham, og den 30. september blev 'Aktieselskabet til Oprettelsen af et Bomuldsspinderi i Vejle' dannet, og på den efterfølgende generalforsamling besluttede man, at selskabets navn skulle være 'Veile Bomuldsspinderi'.

Danmarks første bomuldsspinderi fik til huse i nyopførte bygninger ved Havnegade, placeret strategisk godt mellem jernbanestation og havn. Allerede fra begyndelsen slog Windfeld-Hansens fremsynethed igennem, bygningen var således den første industribygning i Vejle, der var forsynet med elektrisk lys, så man kunne arbejde i flerholdsskift.

Arbejdet på fabrikken

Forvandling fra bomuld til garn var en proces, der var meget følsom over for temperatur og luftfugtighed. Det var kompliceret og krævede mange forskellige maskiner. Det skrøbelige materiale, og det udviklede maskineri krævede stor årvågenhed og hårdt fysisk arbejde for de der betjente maskinerne.

Spinderitøser i Spinderihallerne. I 1935 var 81% af de ansatte på landets bomuldsspinderier kvinder.

Kvindernes løn var frem til 1930'erne kun det halve af mændenes og de var en populær arbejdskraft.

Spinderitøser blev den almindelige betegnelse for de mange kvinder der fik arbejde på spinderierne. Man skulle holde øje med hundredvis af hurtigløbende tråde, gribe hurtigt ind hvis tråden bristede og konstant udskifte spoler.

Det sled godt på led, hænder, arme og ryg. Dagene var lange og ensformige. Man arbejdede 12 timer fra 6 morgen til 6 aften eller omvendt, 30 minutters frokost pause og 90 minutters middagspause, og stod på den samme plads år ud og år ind.

Heden i spinderierne har været ulidelig, og tidligere arbejdere fortæller hvordan termometeret sagtens kunne snige sig op på 38 grader. Nogle måtte hælde vand på gulvet, så det ikke var for varmt at gå på. Larmen fra maskinerne var øredøvende, og mange fik høreskader. Beskrivelser af hvordan gulvet gyngede og lyden der svarede til at man opholdt sig i et rum fyldt med flyvemaskiner der

startede, hører til de fantastiske fortællinger fra hverdagen på fabrikken. Også lungerne og huden kunne blive hårdt angrebet af støvet fra bomulden - i folkemunde kaldet bomuldsfnat.

Formere, også kaldt Hess' sorte mænd, i støbeværkstedet med et nystøbt badekar på C.M. Hess' Fabrikker A/S i Vejle.

Jernstøberiet

Arbejdet på bomuldsspinderierne blev ikke anset for lige så fysisk krævende som arbejdet på C.M. Hess Jernstøberi (1876-1975), et andet stort lokomotiv i byens industrielle udvikling. Mændene fra jernstøberiet blev kaldt for Hess' sorte mænd, fordi de var beskidte efter en hård og varm arbejdsdag. C.M. Hess Jernstøberi blev kendte på produktionen af arkitekttegnede ovne. Ovnen havde nu ikke blot en funktion, men var også smuk at se på.

Fra landarbejder til industriarbejder

For landarbejderne var det en stor omvæltning at blive industriarbejder. På landet var de vant til at arbejde under åben himmel, og årstiderne bestemte arbejdsdagens længde og arbejdsopgavernes karakter.

På fabrikkerne i byen var det helt anderledes. Her foregik meget af arbejdet inden døre, og skellet imellem arbejde og fritid blev tydeligt, fordi industrien havde faste arbejdstider. Fabriksuret blev et billede på den nye arbejdsrytme: Arbejderne mødte kl. 7.00 og gik hjem kl. 18.00 – de var blevet lønarbejdere.

Trods de store forandringer var det de færreste, der ønskede sig tilbage til tilværelsen som landarbejder. Fattigdommen var stor på landet, og tilværelsen var hård, fordi man aldrig havde fri, men skulle stå til rådighed døgnet rundt. Landarbejderne fik ikke fast løn, og der var ingen fagforeninger, der kunne sikre dem økonomisk. Selvom arbejdet og forholdene i byerne også var meget kritisable, havde arbejderne i byerne trods alt fået deres frihed i den forstand, at de nu var herrer over deres egen tilværelse.

Fra slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet slår fagforeningerne også igennem med organisering af arbejdet, både omkring lønforhold og arbejdsvilkår.

Da fritiden blev opfundet

Fritid var et ukendt begreb for langt de fleste, indtil industrien brød igennem som et af de bærende erhverv – i Danmark skete det i de sidste årtier af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet.

Industriens gennembrud førte til store ændringer, især for alle dem, som flyttede fra landet ind til byerne for at få job på de nye fabrikker. Flere og flere fik fast arbejdstid, som efterhånden kom ned på 8 timer om dagen, og dermed opstod det nye begreb: Fritid.

Da mange også fik flere penge mellem hænderne, var der driftige iværksættere, som så muligheder i at tilbyde folk noget at bruge fritiden til, så der opstod en forlystelsesindustri, ikke kun i Danmark, men i alle industrialiserede lande. Det offentlige og mange foreninger satte også gang i fritidsaktiviteter.